علی محمد مخلص:

علی محمد مخلص په پښتو کی د روښانی غورځنګ له نومیالیو شاعرانو او لیکوالو څخه دی. هغه د ابابکر کندهاری شینواری زوی دی.

ابابکر د احداد او الهداد (رشید خان) هندوستان ته لاړ. ابابکر هم د هغه په ډله کی و. نوموړی د پښتو شاعر او لیکوال و. د ((مراۀالعارفین)) او ((سراج العارفین)) د کتابونو مؤلف دی.

علی محمد مخلص په غلب ګومان د ۱۰۱۵ او ۱۰۲۰ هــ. ق. کلونو په شاوخوا کی زیږیدلی دی. څیړونکی وائی چی هغه به یا په کندهار او یا هم په تیرا کی زیږیدلی وی چی د روښانی او عسکری مرکز و او د هغه د مور پلارګنی س

سیمه وه. مشهور اثر ئی د بایزید روښان ((حالنامه)) ده چی په فارسی ژبه لیکل شوی او د شعرونو دیوان ئی د پرویز مهجور خویشکی په همت چاپ او خپور شوی دی. یوه منثوره رساله ئی هم د هندوستان په کتابتونونو کی پیدا شویده.

د علی محمد مخلص د مړینی دقیقه نیټه نه ده څرګنده، خو د هغه د دیوان او حالنامه کی د پیښو له بیان څخه ئی د مړینی نیټه د ۱۰۸۰ هــ. ق. حدود اټکلولی شو.

اتنولوجی (اتنوګرافی) : د بشر د توکم او نژاد په باب علمی څیړنو ته ویل کیږی.

سلیمان ماکو او د هغه ((تذکرۀ الاولیاء))

سلیمان ماکو د پښتو د لرغونی دوری پیاوړی لیکوالی دی. هغه د ((تذکرۀ الاولیاء)) په نوم یو ډیر مهم اثر په پښتو نثر لیکلی دی چی له بده مرغه ټول کتاب ئې لاس ته نه دی راغلی او یوازی د پیر خو پاڼی ئی د اروابناد استاد پوهاند حبیبی په زیار پیدا شوی او خپری شوی دی

سلیمان ماکو د بارک خان صابزی ماکو زوی دی چی د کندهار په ارغستان کی اوسیده. دی پخپله وائی چی په (۶۱۲ هــ) تللی وم او د پښتونخوا په غرو او رغو کی ګرځیدم. تر دغه سفر وروسته سلیمان ماکو په دی بریالی شو چی د پښتو د نامتو لویانو د ژوند په باب د ((تذکرۀ الاولیاء)) په نوم یوه تذکره ولیکی.

د تذکرۀ الاولیاء په هغو اوو پاڼو کی چی زموږ لاس ته راغلی دی ددغو شاعرانو او لیکوالو احوال پکی راغلی دی.

۱ – بیټ نیکه ۲ – ملکیار غرشین ۳ – شیخ اسماعیل ۴ – قطب الدین بختیار

د سلیمان ماکو د نثر خو ځانګړتیاوی داسی شمیرلای شو:

۲ – دغه نثر روان او خوږ دی، بی له کړکیچ او کړلیچ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳– د اوږدو جملو پر ځای، لنډې لنډې جملې کاروي. یوه جمله په بله پورې نه تړي.

۴– د طبیعي مکالمې او روانو خبرو اترو بڼه لري.

۵ – جملې ئې غوښې، څرګندې او واضح دي.

۶ – که څه هم د پارسي کلمات ډیر نه راوړي او زیاتره پښتو سوچه او نږه کلمې لیکي.

۷ – د سلیمان په نثر کې تر فارسي د عربي ژبې اثر هم ډیراو درونډ ښکاري او ددې علت هم دادي چې عربي په دغو وختو کې د پښتنو درسي او دیني ژبه وه او که به چا له علمه سره مینه درلوده. هغه به عربي زده کوله.

۸ – په دې نثرکې د فعلونو تکرار هم لکه د نورو ژبو د لرغونو نثرونو په څیر تر سترګو کېږي او کله خو په پرله پسې ډول زیات فعلونه په مکرر ډول راوړي، لکه (بختیار په پښتو سندرې کړینه، اوښې تویوینه، خدای ته ناري کړینه، غلبلې کړې. پاړکي لرینه)

۹ – دغه نثر که څه هم مسجع نه دی، خو لکه د نورو ژبو پخواني نثرونه کله کله وزن لرونکې او مسجع کلمات لري د فعلونو په پای کې یو (نه) د وزن او ترنم لپاره نښلولې دي.

حکایت

نوشیروان چې په عدل او انصاف کې مشهور و، یوه ورځ ښکار ته وتلې و، څه یې وږلي وو. کباب ئې کاوه. مالګه حاضره نه وه. خدمتګار ئې کلي لره واستاوه چې ورشه مالګه په بها راوړه چې بد رسمي ونشي، کلي به خراب شي. چا وویل: پّ دا هومره مالګه راوړل به څه خرابي کېږي.

دی وی: بنیاد د ظلم اول لږ و، هر څوک چې حاکمان کېدل، په وار وار ئې زیاتاوه، تر دې حده ورسیده.

پښتو ولسي ادبیات

که موږ ادبیات په دې لوست کې په دوو عامو څانګو وویشو، نو دغه دوه څانګې ئې (لیکلي یا تحریري ادبیات) او (نالیکلي یا ولسي او شفاهي ادبیات) دي. * په لیکلي ادب کې هغه لیکلي او دیواني ادبیات راځي چې وخت په وخت د ځانګړو لیکوالو یا شاعرانو او ناظمانو په قلم لیکل شوي او په دیواني او کتابي بڼه تر موږ رارسیدلي دي.

- په شفاهي یا ولسي ادبیاتو بیا د هغه ولس غږ دی چې له لیک او لوست څخه لیرې پاتې وي او دغه سندرې چې په حقیقت کې د خلکو سندرې دي او د ولس ادبیات دي، سینه په سینه په شفاهي بڼه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو د تاریخي ولسي میراث په توګه تر دې دمه رارسیدلي او یوه برخه ئې د راټولوونکو او د فولکلور د څیړونکو له خوا راټوله شوې ده.

- څیړونکو د پښتو د ولسي ادب منظومه برخه هم په دوه ډوله ویشلي ده. یوه برخه ئې (عامي سندرې) او بله برخه ئې (ځانګړې یا خاصې سندرې) دي. د لومړې برخې ویناوال څرګند نه دي او په ټول ولس پورې اړه لري، خو د دویمې برخې ویناوال ئې څرګند دي او هغه ولسي شاعران دي. په عامو سندرو کې دغه بیلابیل برخې شاملې دي. د میندو سندرې: لکه اللو للو، پیشو – پیشو مه راځه د غرو (پلانکې) جان داسې ویده لکه ګوډې د رنجو. یا منظوم چیستانونه، د ماشومانو سندرې، د وړو مشاعرې، کیسې او نور........
- په خاصو سندرو کې دغه برخې راځي: مقامونه، چاربیتې، بدلې، بکتۍ، لوبې، کیسې، داستانونه او نور.....

• ښکارندوی بوللـــــه:

ښکارندوی د پشتو لرغوني شاعرۍ یوه وتلې څیره ده. هغه په شپږمه هجري پیړۍ کې په غور کې اوسیده. محمد هوتک په پټه خزانه کې د هغه د ژوند لنډ حالات لیکلي.

په شعر کې قافیه:

قافیه: قافیه هغه ډول (یا سره ورته) یا همغږې کلمې دي چې د مصراع په پای کې راځي او تکراریږي. په قافیه کې مهمه خبره د همغږۍ ده، هغه کلمې چې دغه همغږۍ په رامنځته شوې وي د قافیې کلمې بلل کیږي.

قافیه عربي کلمه ده، په لغت کې وروسته ته وائي، په اصطلاح کې هغه علم دی چې د دورونو له وروستیو هم آهنګیو (همغږیو) څخه بحث کوي.

د نظم اساسي رکن وزن دی او قافیه د شعر اساسي رکن نه ګڼل کیږي، بلکې قافیه د نظم یو عارضي رکن دی، ځکه موږ په ډیرو ژبو کې داسې شعرونه ګورو چې قافیه نه لري ((لکه آزاد او سپین شعرونه)).

دور: دور په لغت کې پیر، دوران، حرکت، څرخیدنه، د یو شي پخپل ځای حرکت او او ګرځیدنې ته وائي، په اصطلاح کې د بیت یا نظم له پیل څخه د لومړې هماهنګۍ تر پایه پورې یو دور دی، په مصراع او غیر مصراع کې دورونه توپیر پیداکوي.

که د یو بیت هره مسره (نیم بیتې) قافیه ولري نو دا بیت له دوو دورو څخه جوړ شوی دی او مصراع بیت دی، که دیو بیت هماغه وروستۍ مسره قافیه ولري نو دا بیت یو دور لري او غیر مصراع دی. ردیف هم په دور کې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((روی)) د قافیې هغه توری دی چې له هغه پرته د قافیې همغږی نه راځي. دا په حقیقت کې د قافیې د همغږۍ د برخې (کلمې)) لومړی توری وی.

د حرکت لمخې روی په دوه ډوله ده:

مطلق روی: که چېرې د روی توری حرکت ولري، مطلق روی ورته وائي.

مقید روی: که چېرې د روی توری حرکت ونه لري مقید روی ورته وائي.

هغه قافیه چې ردیف ورپورې نه وی نښتي، مجرده قافیه بلل کېږي.

هیڅ نقصان د ساده حـــــــسن و جمال نشته   د افـــــتاب په رخسار هم خط و خال نشته

چې بدل ئې په کچکول د مهتاب خوان کړ   اعتمـــــــــــــاد د زمانې په کمـــــــــــــــال نشته

نښـــــــــلولي زمـــــانې په کوم سبــــــــب یم   لکـــــــــــــه ژبــه خود زما پر و بال نــــــشته

د ګجل لکې ئې ګوره شــــــــوخي سترګې   په دا هسې خوبۍ شاخ د غـــــــزال نشتـــــــه

هره لار ئې اژدهـــا دی جـــــــــهان نغری   و بورجــــــل ته ئې د هر چا مجـــــال نشته

چې ګره ئې د کوکــــــب د کار وانـــه کړه   ولې نه وائي نـــــاخن د هــــــــــلال نشتـــــــه

افروخــــــــــته وی پکې تل د حسن شمــــــع   د خاطر غونـــــــدی فـــــانوس د خیال نشته

شــیدا ګوره هر طرف ګلګونی اوښې
هـــیڅ خندا په دا بهار کې امسال نشته

ادبیات د اسلام د سپیڅلي دین له نظره:

اسلام ادب زیاتي ځانګړتیاری لري یو څو ئې لاندې راوړل کېږي:

۱ – عقیدوی او اخلاقي مسوولیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – دنده او رسالت

۳ – بشپړتیا او هر اړخیزوالی

۴ – ریښتینولی

۵ – رغندتوب او مثبت لوری ته کتنه

د خوشحال بابا دستارنامه:

تاسي به د خوشحال خان خټک دغه شعر خامخا اوریدلی وی:

چی دستـــــــــــــــــــار تـــــــــــــــړی هـــــــــــــــزار دی

د دســــــــــــــــــتار ســــــــــــــړی په شــــــــــــــمار دی پر دغه شعر یو

کتاب خبری کېدای شی

((دستارنامه)) د خوشحال خان خټک هغه اثر دی چی په پښتو نثر ئی لیکلی دی.

دغه منثور اثر په ۱۰۷۶هــ ق. کال کی خوشحال بابا د هند د رنتبور په زندان کی لیکلی دی. دغه وخت دی د مغولی واکمن اورنگزیب په امر په رنتبور کی بندی و. چی پخپله وائی په دی وخت کی په زندان کی یوازی وم هیڅ کتاب راسره نه وو چی تری گټه واخلم.

د کتاب د لیکلو نیټه ئی په دی مسره کی ښودلی ده:

بس دی محنت د بیلتانه

چی ددی کلمو ابجدی ارزښت (۱۰۷۶هــ ق.) کېږی.

په ((دستارنامه)) کی له سریزی ورسته په دوو بابو یا څپرکو کی د مشرتابه لپاره د شلو هنرونو او شلو خصلتونو لرل تشریح شوی دی. دغه شل هنره او شل خصلته په دی ډول راغلی دی.

اول هنر د ځان د پیژندگلوی، دویم هنر د علم چی نسب کمال باله شی، دریم هنر د خط، څلورم هنر د شعر نطم پنځم هنر د تیر اندازۍ دی، شپږم هنر د آب بازۍ، اووم هنر د آسپ بازۍ، ابم هنر د ښ:ر، نهم هنر د شجاعت، لسم هنر د سخاوت ورکول، یوولسم هنر د معاشرت، دولسم هنر د اولاد د تربیت دی، دیارلسم هنر تادیب د خدم دی، څوارلسم هنر د اسباب د معشیت، پنځلسم هنر دزراعت، شپارسم هنر د سوداگرۍ د تجارت، اوولسم هنر دتحقیق د نسب، اتلسم هنر د علم موسیقی، نولسم هنر د نرد د شطرنج دی، شلم هنر د نقاشۍ د تصویر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خصلتونو په باب شل خصلتونه لازمی بلل شویدی:

اول خصلت د مشورت دی، دویم خصلت د عزم، دریم خصلت د خاموشۍ دی، څلورم خصلت هنر د راستی، پنځم خصلت د شرم د حیا دی، شپږم خصلت د خلقت دی، اووم خصلت د مروت دی، اتم خصلت د عفو و کرم، نهم خصلت تمیز د تانی، لسم خصلت د عدل د انصاف دی، یوولسم خصلت د توکل دی، دولسم خصلت د تربیت، دیارلسم خصلت د خوف د رجاء دی، څوارلسم خصلت د د ملک د انتظام، پنځلسم خصلت د همت دی، شپارسم خصلت د حلم، اوولسم خصلت د غیرت دی، اتلسم خصلت د حزم د احتیاط، نولسم خصلت د طاعت او شلم خصلت د استغفار دی.

رنتبور: په هندوستان کی د هغه وخت یو مشهور زندان و چی خوشحال بابا پکی بندی و.

ابجد: د شمیرو یو ځانګړی ډول دی، زموږ په کلاسیکه شاعرۍ کی د وخت او نیټو لپاره کارول کېږی. داسی هر توری د یو عدد (شمیر) لپاره کارول کېږی. کله چی د یو بیت توری ددغه ټاکلو عددونو په شمیر سره جمع شول نو یوه ځانګړی نیټه یا کال تری جوړیږی. د ابجد ټول توری په لاندی ډول دی:

ابجد، هوز، حطی، کلمن، سعفص، قرشت، ثخذ او ضظغ. او شمیر ئی داسی دی:

ا	ب	ج	د	هـ	و	ز	ح	ط	ی
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
ک	ل	م	ن	س	ع	ف	ص	ق	ر
۲۰	۳۰	۴۰	۵۰	۶۰	۷۰	۸۰	۹۰	۱۰۰	۲۰۰
ش	ت	ث	خ	ذ	ض	ظ	غ		
۳۰۰	۴۰۰	۵۰۰	۶۰۰	۷۰۰	۸۰۰	۹۰۰	۱۰۰۰		

قلمی پانګه:

قلمی پانګه هغو نسخو یا کتابونو ته ویل کېږی چی په لاس لیکل شوی او خطاطی شوی وی.

هغه لاملونه چی دغه زموږ قلمی پانګه ئی د تباهۍ سره مخ کړیده.

۱: زموږ په ولس کی د زده کړی او سواد د کچی ټیټوالی ددی لامل شوی دی چی خپله زموږ خلک خپلی دی پانګی ته پاملرنه ونه کړی. او وخت په وخت ئی له لاسه وتلی، په قبرونو او سمڅو کی ئی تر خاورو لاندی کړی او آن سوزولی ئی دی.

پرویز دانش

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲: د کورنیو جګړو او بهرنیو یرغلونو په لړ کی جنګ جګړو هر څه تباه کړی دی. او دغو جنګ جګړو زموږ ډیرادبیاو کلتوری میراثونه او قلمی پاڼګی له منځه وړی او تباه کړی.

۳: له بده مرغه موږ د اوږدو ناخوالو بهیرونو هم خپلو کلتوری او ادبی میراثونو راټولو او تنظیمولو ته نه یو پریښنی.

تر اوسه پوری د (۳۰۰۰) شاوخوا پښتو قلمی کتابونو څرګ لګیدلی دی. تر ټولو زیاتی نسخی د پیښور په پښتو کی اکاډمی کی خوندی دی، چی شمیر ئی (۵۲۰) نسخو ته رسیږی. او وروپسی د افغانستان د علومو اکاډمی کتابتون راځی چی (۱۷۷) پښتو قلمی کتابونه پکی ساتل کیږی. او د فغانستان په ملی ارشیف کی (۱۲۶) نسخی خوندی دی.

په بهرنیو هیوادونو کی تر ټولو زیاتی پښتو قلمی نسخی د انګلستان په کتابتونو کی خوندی دی چی شمیر ئی (۱۶۹) نسخو ته رسیږی. د هند په کتابتونونو کی (۱۴۴) او د پخوانی شوروی په کتابتونونو کی (۵۰) نسخی خوندی دی.

په دغو نسخو کی د تالیف لمخی ډیره زړه نسخه د سلیمان ماکو ((تذکرۀ الاولیاء)) ده چی تر۶۱۲هــ.ق. کال وروسته تالیف شویده.

او د کتابت لمخی ډیره زړه نسخه د پیرروښان ((خیرالبیان)) ده چی ۱۰۶۱هــ. ق. کال کی خطاطی شویده. او هغه اثر چی ډیری زیاتی نسخی ئی په لاس کی دی د اخوند درویزه ((مخزن الاسلام)) دی چی تر ۳۰۰ زیاتی نسخی ئی پیدا شویدی.

او دغه راز ډیری قیمتی نسخی د خوشحال خان خټک د خپل لاس لیکلی دیوان دی چی پر ۱۰۹۹هــ.ق. کال ئی کتابت کړی او د محمد هوتک پټه خزانه ده چی په ۱۳۰۳هــ.ق. کال کی ئی کتابت تر سره شویدی.

عبدالحمید مومند

له بده مرغه د پخوانیو شاعرانو په څیر ئی د زوکړی او مړینی دقیقی نیټی نه دی معلومی. خو په دی وروستیو کی څیړونکو معلومه کړه چی حمید بابا د پیښور – کوهاټ سړک او باړی روډ پر بڼی غاړه پراته کلی ماشوکګر (ماشو) کی زیږیدلی دی. د پخوانیو څیړونکو لمخی ئی ژوند تر ۱۱۴۵هــ. ق. پوری باوری و، خو د هغه د شرغۀ الاسلام نومی کتاب په پیداکیدو سره سم، معلومه شوه چی تر ۱۱۴۸هــ. ق. کال پوری خو ژوندی و، ځکه چی کتاب ئی هم په همدی کال پای ته رسولی دی. مزار ئی د ماشو (یا ماشوکګر) په لویه هدیره کی دی.

د حمید مومند په آثارو کی ده لاندی کتابونه تر اوسه پیدا شوی او خپاره شویدی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – دیوان: د حمید دیوان د اټکل لمخی د هغه په پخپل ژوند کی راټول شویدی، په ادبی کړیو او محافلو کی (دُرو مرجان) په نوم هم یاد شویدی. عبدالحمید مومند وروستی چاپ شوی دیوان تر ټولو بشپړ دیوان دی چی (۲۹۰) غزلی، قصیدی، یو مخمس، یو ترکیب بند، او دوه ځلوریزی لری چی د بیتونو شمیر ئی (۲۹۳۲) ته رسیږی.

۲ – شاه او ګدا: د حمید بابا یو زیاړل شوی منظوم داستانی اثر دی. او د فارسی نه ئی پښتو ته اړولی دی. شاه او ګدا په فارسی ژبه د هلالی چغتائی اثر دی.

۳ – نیرنګ عشق: دغه اثر په فارسی ژبه د مولانا محمد اکرم غنیمت په قلم لیکل شوی او حمید مومند په خوږه او روانه شاعرانه ژبه پښتو کړی دی.

۴ – شرعة الاسلام : دغه اثر په عربی ژبه لیکل شویدی او لیکوال ئی د بخارا مفتی امام الواعظ محمود بن ابی بکر الحنفی دی. حمید مومند د پیغمبر (ص) د سنتو په اړه په پښتو نظم ژباړلی دی. ددغه کتاب بشپړه نسخه چی ۱۵۰۰۰ بیته ده تر اوسه نه ده پیداشوی، خو نیمائی کتاب ئی چی اوس ترلاسه شوی بیتونه ئی (۷۳۶۰) ته رسیږی.

هلالی چغتائی: د نهمی هجری پیړی د پای او لسمی هجری پیړی د پیل شاعردی، هلالی چغتائی د پارس په آستر آباد کی زیږیدلی دی، او په هرات کی لوی شویدی خپل نوم ئی بدرالدین دی، په ۹۳۶هـ. ق. کال وژل شویدی.

هندی مکتب یا سبک:

دا چی په فارسی یا پښتو ادب او شاعری کی د هند مکتب اصطلاح سمه ده که د هندی سبک، څیړونکی بیلابیل نظرونه لری. ارواښاد محمد حیدر ژوبل د هندی سبک ځانګړنی داسی شمیرلی دی:

۱ – باریک مضمونونه، پیچلی افکار، غیر طبیعی خیالونه، خاصی استعاری، کنائی او تشبیه ګانی او ډیره زیاته خیالبافی.

۲ – له ژوند نه شکایت، د ژوند د کړغیړنو اړخونو بیانول.

۳ – د اغراق او مبالغی په ډول د غم، درد او خپګان څرګندولو ته تمایل.

۴ – ویاړ او غرور او په شعر کی د خپل مقام په لوړتیا فخر کول.

۵ – له حده زیاته مبالغه او اغراق.

انتقادي متن: پخوانیو شاعرانو دیوانونو د انتقادی متن ترتیب دی ته وائي چی د بیلابیلو قلمی او چاپی نسخو څخه یو داسی متن برابر شی چی کره او سم وی. **خو** په حقیقت کی له بیلابیلو نسخو د یوی کره نسخی برابرولو ته انتقادی متن وائي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد شاهی شهنامه

احمد شاهی شهنامه د وخت د پښتو په اړه یو منظوم اثر دی. چې د احمد شاه بابا په امر د هغه د مهال یو شاعر حافظ ګل محمد مرغزی لیکلی او په ۱۱۷۶هــ.ق. کال ئی بشپړی کړیدی.

شهنامه: شهنامه هغه اثر ته ویل کېږی چې تر ډیره حماسی بڼه لری، د واکمنانو، امیرانو، پاچاهانو، او پهلوانانو د حالاتو او پوځی کارنامو په اړه کښل کېږی.

او یوازینی قلمی نسخه ئی د انګلستان په برېټیش موزیم کی ساتل کېږی.

حافظ ګل محمد مرغزی د زوکړې ځای او خاړپوځو مېنه مرغزه کلی دی، چې د پېښور شمال شرقی لورته د صوابی په شاوخوا کی واقع دی. په ۱۱۲۶هــ. کال زېږېدلی او او د شهنامی د بشپړولو په کال ئی ۱۱۷۶هــ. ق. عمر ۵۰ کالو ته رسیدلی و، ژوند ئی تر ۱۱۷۹هــ.ق. کال پوری باوری و. او د شهنامی د ټولو بیتونو شمیر ۴۰۰۰ ته رسیږی.

احمد شاهی شهنامه ۳۶ بحثونه او فصلونه لری. او د مثنوی په بڼه لیکل شویدی او د هری مصری سیلابونه ئی اته او کله کله نهه دی.

د پښتو ادبیاتو اوسنی (معاصره) دوره

په افغانستان کی په ۱۲۸۲هــ.ق. کال کی او په ۱۸۷۰م کال کی لومړی مطبعه فعاله شوه.

په افغانستان کی لومړی معلومه جریده شمس النهار نومیده په ۱۲۹۰هــ.ق. کال او ۱۸۷۴م کال کی خپره شوه.

د امیر حبیب الله خان په وخت کی لومړی د مولوی عبدالرؤف کندهاری په مشری د ((سراج الاخبارافغانستان)) په نوم جریده خپره شوه، چی د یوی ګڼی وروسته ئی د خپریدو لړی بنده شوه. او ورپسی د ژورنالیزم پلار محمود طرزی په مشری د ((سراج الاخبار افغانیه)) د جریدی خپرونی د پښتو ادب پر وده لوی اغیز وکړ.

په ۱۹۰۳م کال کی په کابل کی ((حبیبیه ښوونځی)) جوړ شو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مشروطیت غورځنګ په افغانستان کی ۱۹۰۵م کال کی پیل شو. او معاصر ادب په لره پښتونخوا کی د۱۹۱۰م کال شاوخوا د (افغان) جریدې په خپریدو سره پیلیږی.

په افغانستان کی د سراج الاخبار د دویم ځل (۱۹۱۱م) کال کی په خپریدو سره د معاصر ادب بنسټ کیښودل شو.

غنی خان – نه هیریدونکی شاعر

غنی خان د خان عبدالغفار خان زوی دی، په ۱۹۱۴م کال کی د پښتونخوا د هشنغر په اتمانزو کی زیږیدلی دی. په ۵ کلنۍ کی ئې مور له نړی سترګی پټی کړی او پلار ئې دژوند اوږده کلونه دهندوستان د انګریزی حکومت په زندانونو کی تیر کړل.

لومړی زده کړی ئې داتمانزو په آزاد ښوونځی کی ترسره کړی. په ۱۹۴۵م کال کی د هندوستان پارلمان ته انتخاب شو او ښه وځلید. د هندوستان له بیا ویشلو وروسته غنی خان ونیول شو او ۶ کاله د پاکستان په زندانونو کی تیر کړل.

د غنی خان شعرونو لاندی ټولګی چاپ شویدی:

۱ – د پنجری چغار: دا د غنی خان د شعرونو لومړی ټولګه ده، د زندان له فریادونو ئې جوړ کړی دی.او په ۱۹۵۳م کال کی دغه مجموعه د هریپور په جیل کی بشپړه کړیده، او په ۱۹۵۶م کال کی په پیښورکی چاپ شویده.

۲ – د غنی خان پلوشی: دا مجموعه په ۱۳۳۹م کال کی په کابل کی د پښتو ټولنی لخوا چاپ شویده.

۳ – پانوس : دغه کتاب په ۱۹۸۷م کال کی په پیښور کی چاپ شویده، د پنجری چغار او پلوشی سربیره یکی نور نوی شعرونه هم راغلی دی.

۴ – د غنی کلیات: د غنی د شاعری کلیات په ۱۳۶۴هــ. ش. کال په کابل کی چاپ او خپاره شویدی.

دغه نومیالی شاعر په ۱۹۹۶م کال کی په پیښورکی له نړی سترګی پټی کړی.

سبک: هغی ځانګړی لاری ته ویل کیږی، چی د یو کار د ترسره کولو او د یو څه شی په جوړولو کی کارول کیږی. اسلوب او قاعده ئی هم ګڼلی شو. په حقیقت کی سبک د یو اثر او یا یو لیکوال د آثارو د ځانګړنو او مشخصاتو ټولګه ده.

فلسفی شاعر: غنی خان یو لیکوالو په دی نامه هم یاد کړی دی. د هغه ډیر شعرونه د یو ډول لیونی بغاوت بیلګی دی چی فلسفی رنګ هم لری. له همد کبله ځنیو لیکوالو لیونی فلسفی بللی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طنزیه شعر: هغه شعر ته ویل شوی چی د طنز او مزاح رنګ ولری. په دغه ډول شعرونو کی ژور اجتماعی او انتقادی مطالب د خندا او ټوکو په قالبونو کی رانغاړل کېږی.

په بهر کی د پښتو پوهان

د اتلسمی میلادی پیړی په وروستیو کی پښتو ژبی، ادب، باریخ او کلتور ته د استعماری ځواکونو (ثار روسیی او انګریزانو دواړو) پاملرنه را اووښتی وه.

په روسیه کی د پښتو په باب کارونه لومړی په جرمنی ژبه شروع او بیا پکی انګریزی ژبه هم داخله شوه.

په ۱۷۹۱م. کال کی د ګولډن شتیت پښتو جرمنی قاموس هغه وخت د روسیی په پلازمېنه ((سنت پترزبورګ)) کی خپور شو. د کلا پروت هغه اثر چی په جرمنی ژبه (د افغانانو ژبه) په نوم خپور شویدی.

بوریس اندرییویچ ډورن: په ۱۸۰۵م. کال کی په جرمنی کی زیږیدلی او هلته ئی لوړی زده کړی په ختیځ پوهنه کی ترسره کړی. په سروسیه کی د خارکوف او پترزبورګ په پوهنتونونو کی د ختیځو ژبو استاد او بیا د پترزبورګ د عمومی کتابتون مشر و. د نوموړی په برکت په روسیه کېد پښتو ژبی د تدریس لړی پیل شوه. د ډورن ((پښتو منتخبات)) د ډیر ارزښت وړ اثر دی.

هنری جورج راورټی: دا په ۱۸۲۵م. کال کی په انګلستان کی زیږیدلی او په ځوانی کی ئی په هندوستان یو شمیر ژبی زده کړی او کله چی پښتونخوا ته تبدیل شو، خپله ټوله پاملرنه ئی پښتو ژبی ته واړوله. پښتو انګلیسی قاموس او د ((ګلشن روه)) په نوم کتابونه ئی د ډیر ارزښت وړ دی. په ګلشن روه کی له سریزی وروسته د نظم او نثر څو بیلګی راغلی دی.

هنری والټر بیلیو: په ۱۸۳۴م. کال کی په هند کی زیږیدلی دی. د پښتو او پښتنو په اړه ئی زیات آثار لیکلی دی. ((پښتو ګرامر)) او ((پښتو ډکشنری)) ئی ترټولو مشهور دی نور ډیر آثار ئی هم لیکلی دی.

تور برن: تور برن په بنو کی د برتانوی هند د حکومت د یو مامور په توګه کار کاوه. وروسته ئی دپښتنو له ژوند، فولکلور، متلونو، کېسو او سندرو سره ځانګړی مینه پیدا شوه. هغه ئی راټول او په ۱۸۷۶م. کال کی ئی د ((بنو – زموږ افغانی سرحد)) په نوم چاپ او خپ،ر کړ.

جیمز ډار مستټر: دغه ختیځ پوه او پښتو پوه په ۱۸۴۹م . کال کی په فرانسه کی زیږیدلی دی. په پاریس کی ئی په ادبیاتو کی تر دکتورا پوری زده کړی وکړی. په ۱۸۸۶ ـــ ۱۸۸۷م. کلونو کی په هند کی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبنیو پلټنو دنده وروسپارل شوه. په بمبئی، پېښور او هزاره کی ئی څېړنی ترسره کړی. د نوموړی مهم اثر ((د پښتو د شعر هار و بهار)) نومیږی.

پروفیسر مارګن ستېيرن: په ۱۸۹۲م. کال کی په ناروی کی زیږیدلی دی او د اروپا په بیلابیلو پوهنتونونو کی ئی د هندو آروپائی ژبو د تدریس چاری پرمخ بیولی. د پښتو ژبی د څېړنی په موخه ئی افغانستان ته سفرونه وکړل.

اضافی معلومات

روسی ځاران: د روسی له واکمنانو څخه و کورنۍ سلسله ئی د ځارانو په نامه یادیږی. (ځار) د (تزار) پّ نامه هم یاد شوی خو اصلی بڼه ئی په روسی ژبه کی (ځار) دی.

ستراتیژیکه ساحه: دغه اصطلاح هغو سیمو ته کاروله کېږی، چ د جعرافیائی موقعیت له پلوه ډیره مهمه ویره د افغانستان او پښتونخوا موقعیت ته له جعرافیائی پلوه ځکه د ستراتیژیک موقعیت سیمه ویله کېږی چی د هندوستان – منځنۍ آسیا او چېن تر منځ پرته ده.

الف جانه خټک

دا په ۱۹۲۷م. کال کی د پښتونخوا د کوهاټ په احمدی بانډه کی زیږیدلی ده. تر اتم ټولګی پوری ئی زده کړی وکړی او نوری منظمی زده کړی تری پاتی شوی. او وروسته ئی په شخصی توګه زده کړو ته دوام ورکړ او تر ماسټرۍ پوری ئی زده کړی وکړی. او ډیره موده د ښوونکی په توګه د نجونو په یوه ښوونځی کی دنده تر سره کړیده.

عاطفه: هغه روانی اغیز یا غبرګون دی چی له بهرنیو څیزونو، چارو او پیښو سره د مخامخ کېدلو په وخت کی په ذهن کی رامنځته کېږی لکه: محبت، شوق، کینه، قهر او نور.......

له تاریخ نه مخکی دوره: دا هغه دوره ده چی لیک یا خط نه و ایجاد شوی. په تاریخی څېړنو کی ددغی دوری څېړل ځکه ډیر اهمیت لری او ستونزمن کار دی چی لیکلی اسناد ئی نشته.

خیال بخاری: اروابناد خیال بخاری د پښتو تکړه لیکوال و. د پېښور د پښتو اکېډیمی له نومیالیو څېړونکو څخه و. د ژبنیو او ګرامری څېړنو په برخه کی ئی ډیر کار کړیدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شفیق او پښتو لنډه کیسه:

محمد موسی شفیق د افغانستان نومیالی شاعر، عالم، سیاستوال، او لیکوال و. د ننګرهار د کامی اصلی اوسیدونکی دی، او پخپله په ۱۳۰۸هـ.ش. کال په کابل کی زیږیدلی دی، د لومړنیو او ثانوی زده کړو وروسته ئی په شرعیاتو، حقوقو او سیاسی علومو کی په مصر او امریکا کی د ماسترۍ تر درجی لوړی زده کړی وکړی. او د سفیر، وزیر او صدراعظم دندی تر سره کړی او په ۱۳۵۷هـ.ش. کال کی د سردار داود خان په کودتاه کی شهید کړای شو.

لاندی آثار ئی چاپ شویدی:

۱ – پیغام (د شعرونو ټولګه)

۲ – عبقریان (د لنډو کیسو ټولګه)

۳ – د ننګرهار شاعران.

د شفیق د لنډو لیسو یوه ټولګه د ((عبقریان)) په نوم په ۱۳۴۶م. کال په کابل کی خپره شویده. په دغه مجموعه کی په دری ژبه د هغه یوه لنډه کیسه د ((عبقریان)) تر سر لیک لاندی او دغه نوری څلور پښتو لنډی کیسی خپری شوی دی، ((هفته کودک))، ((ډاکتر صاحب))، ((دتمی کاوران))او ((برکت)) دغه ټولی کیسی هغه په ۱۳۳۸او ۱۳۳۹هـ.ش. کلونو کی لیکلی دی.

د شفیق د لنډو کیسو ځانګړنی:

۱ – د لنډو کیسو نثر ئی داستانی دی.

۲ – د طنز برخه ئی مهمه ده او د طنز مالګه د هغه په ټولو کیسو کی شته.

* - **جامی:** په افغننستان کی دری ژبی د کلاسیکو ادبیاتو نومیالی څیره ده. بشپړ نوم ئی نورالدین عبدالرحمن جامی و. په هرات کی زیږیدلی او د ژوند دوران ئی له (۸۱۷څخه تر ۸۹۸هـ.ق.) کال پوری دی. په آثارو کی ئی د بهارستان زیات شهرت لری.

په پښتو کی ناول لیکنه:

ناول کلمه انګلیسی ده او ویل کیږی چی د ایټالیائی (نو ویلا) څخه اخیستل شویده، چی د (نوی یا کوچنی) په معنی ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اروپائی هیوادونو کی د ناول پر ځای د رومان اصطلاح کارول کېږی، خو موږ دلته دواړه د واحد داستانی اثر لپاره کاروو.

د رومان د حجم په اړه بیلابیل نظرونه ورکړل شوی دی. چی له دیرش څخه تر ځلوېښت او پنځوس زره کلمو پوری کم حد ورته ټاکل شویدی، او تر دی هم زیاتیدلای شی.

لومړی دوه ژباړل شوی ناولونه چی نقش نگین یا ((مرآة العروس)) او ((توبة النصوح)) دواړه ناولونه په اردو ژبه د هند د نومیالی لیکوال او شاعر ډپټی نذیر احمد خان په قلم لیکل شویدی. مرآة العروس د ((نقش نگین)) په نامه په ۱۸۷۷م.کال کی ژباړل شوی او په ۱۹۵۷م. کال په پیښور کی چاپ شویدی، د اروابناد میا حسیب گل کاکاخیل لخو او توبة النصوح په ۱۹۰۴م. کال کی ژباړل شوی او په همدی کال کی چاپ شوی هم دی، د اروابناد میا محمد یوسف کاکاخیل لخوا په پښتو ژبه ژباړل شویدی.

او د ډپټی احمد خان د اردو ژبی لومړی ناول لیکوونکی گڼل کېږی.

په کوزه پښتونخوا کی په پښتو کی لومړی ناول د پیاوړی لیکوال سید راحت زاخیلی په قلم شوی د ((نتیجهٔ عشق)) یا ((ناول د ماه رخی)) په نوم کښل شوی او په ۱۹۱۰م. کال کی په پیښورکی چاپ شویدی.

په ۱۹۵۰م کال کی د صاحبزاده محمد ادریس ((پیغله)) نومی ناول چاپ شو.

په ۱۹۵۷م کال کی د اشرف درانی لیکلی ناول د ((زرکی سترگی)) په نوم خپور شو.

او ۱۹۵۷م کال کی د حمزه شینواری ((نوی چپی)) نومی ناول چاپ شو.

دلته په پښتو ژبه لومړی لیکل شوی ناول د برهان الدین کشککی په قلم ژباړل شوی او په ۱۳۱۷هـــ.ش. کال کی خپور شوی دی.

ویکتور هوګود فرانسی نومیالی لیکوال

ویکتور هوګو په ۱۸۰۲م. کال د فرانسی په ختیځ (بیزانسون) کی زیږیدلی دی. نیکه ئی د یو داسی بزګر زوی و چی د (نانسی) په بنار کی ترکاڼی هم کوله. پلار ئی په پوځ کی خدمت کاوه او تر جنرالی تر درجی ورسید او د هوګو مورد یو بیړی وان لور وه.

لومړی ئی په پاریس کی زده کړی پیل کړی او وروسته ئی په ریاضی، شعر او لاتینی ژبه کی بی ساری پرمختګ وکړ. او په پاریس کی ئی له یوی پوځی کورنۍ سره اړیکی پیدا کړی او په دی کورنۍ کی د (ادل) په نوم له یوی نجلی سره مینه پیدا شوه او په پای کی ئی ورسرله واده وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوګو د پاریس په دارالفنون کی زده کړو ته دوام ورکړ، همدلته ئی خپل لومړی شعرونه وویل: لومړنیو شعرونو ئی د ښوونځی جایزه وګټله. د فرانسی یو نومیالی شعر او لیکوال (شاتو بریان) هغه ته د یو (عالی ماشوم) نوم ورکړ.

د خپل ورور سره ئی پنځلس ورځنی مجله هم خپره کړه. چی په دی مجله ئی خپل نوم او نوری ډیری مقالی خپری کړی، او د دربار ستاینی ئی هم وکړی او د پاچا له لوری ورته جایزی هم ورکړل شوی او د دوو زرو فرانکو تنخواه یوه دنده هم وروسپارل شوه.

هغه د خپل فکر لپاره د ((کرمول)) په نوم یوه ډرامه او د ډرامی سریزه لیکی. دغه ډرامه او سریزه ئی دومره اهمیت پیدا کوی چی په فرانسه کی د رومانتیزم د ادبی مکتب پیل ګڼل کېږی.

په ۱۸۴۱م. کال کی هوګو له دری ځلی ماتی وروسته د فرانسی د اکاډمی په غړیتوب ومنل شو. د فرانسی پاچا له هوګو سره ځانګړی دوستی لرله.

په ۱۸۴۸م. کال کی په فرانسه کی اړ و دوړ شروع شو. او د یو بل نامتو شاعر پواسطه ((لامارتین)) د هوګو په مرسته وراندیز وکړ چی یو موقت حکومت دی جوړ شی او دی پکی د وزیر په څوکی وټاکل شو. او د سلطنت ضد ډلو کلک ملګری شو، او له همدی نیتی وروسته ئی د فرانسی له پاچا ناپلیون سره دښمنی پیل شوه.

کله چی ناپلیون پاچا شو غوښتل ئی چی یو قوی ګوند جوړ کړی، نو په دی ګوند کی هوګو د ناپلیون سره مخالفت پیل کړ، خو ناپلیون بریالی شو د هوګو په ګډون ۸۴ تنه د عامه امنیت د تخریبوونکو په نوم له فرانسی څخه تبعید کړل. هغه لومړی بروکسل او بیا انګلستان ته لاړ او هلته ئی د ((ژرسی)) او ((کرنسی)) په جزیرو کی د تبعید عمر تیر، او په دی وخت کی ئی خپل په زړه پوری اثار ولیکل.

په ۱۸۷۰م. کال کی له ۱۹ کلن تبعید وروسته فرانسی ته راستون شو، او په ۱۸۸۵م. کال کی د ۸۳ کالو په عمر مړ شو.

په لیکل شوو کتابونو کی ئی ((بینوایان)) زیات شهرت لری. او نور مهم ئی په لاندی ډول دی:

هغه سړی چی خاندی، د خزان پاڼی، بدمرغان، مکافات، انتقام، سمندری کارګران او یو شمیر نور ....

د رومانتیزم ادبی مکتب:

د نړۍ په مشهورو کی ځینی ئی دادی: کلاسیسیزم، رومانتیزم، سمبولیزم، ریالیزم او نور ..... رومانتیزم ادبی مکتب د اتلسمی پیړۍ په پیل او نوولسمی پیړۍ په پای کی په اروپا کی راڅرګند شو. مخکښان ئی په اروپا کی ویلیامبلیک او کاریج، په جرمنی کی: ګویته او شیلر او په فرانسه کی ویکتور هوګو، شاتو بریان او لامارتین دی. څیړونکو ۱۸۳۰م. کال د ادبی انقلاب کال ګڼلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترتیب کوونکی: پرویز دانش

مقاله څنګه ولیکو؟

مقاله، لیکنی ته وائی، خو هغه لیکنه چی نسبتاً لنډه وی. مقاله په نثر سره هغه لیکنه ده چی لیکونکی ئی د یوی ځانګړی موضوع او مطلب د څرګندولو لپاره لیکی. په مقاله کی لیکونکی د خپل نظر وړ ټکی بیانوی.

مقاله له رسالی (یا کتاب ګوټی) سره له دوو اړخونو څخه توپیر لری. لومړی دا چی د رسالی په نسبت د مقالی لمن لنډه – تنګه ده. بله خبره داده چی د رسالی په پرتله د مقالی مخاطبین او مینه وال زیات دی.

د دوه ډوله مقالو لیکلو ته مو باید فکر وی:

عامي یا عادي یا اخباری مقاله: ددغو مقالو لوستونکی مخاطب وی، او د داسی لیکنو مینه وال عام خلک دی ډیر لوستونکی لولی او ډیره تخصصی او ځانګړی بڼه نه لری.

ددی مقالی له لیکلو مخکی باید دغو ټکو ته پام وکړی:

۱ – موضوع مو باید د وخت مطابق مهمه او ارزښتمنه وی او په خپله به هم باوری یاست چی نوی به وی.

۲ – د موضوع له انتخاب وروسته باید هغو ټکو ته پام وکړی چی دهمدی موضوع په لیکلو کی مو مطرح او څرګند کړی وی. او له همدی باید هدف هم څرګند کړی او د هدف لپاره باید سندونه، فکتونه(فاکټونه یا سندونه) او حقایق له ځان سره یاداشت کړی.

۳ – د مقالی له لیکلو مخکی باید یو چوکاټ د مقالی لپاره په یو کاغذ کی جوړ کړی او تر څو اصلی ټکی پکی ولیکی او فکر پری وکړی.

۴ – موضوع ته اوږدی سریزی مه ورکوئ، مستقیماً خپل مطلب ته راشئ، لومړی د خپلی موضوع په اړه خبری وکړی او بیا وروسته تفصیل ورکړی.

۵ – له یوی موضوع څخه بلی او له بلی موضوع څخه بلی موضوع ته ټوپونه مه وهئ، یعنی له خپلی اصلی موضوع څخه مه بهر کېږئ. بیا لوستونکی درسره تنګیږی.

۶ – خبری باید ډیری سختی او پیچلی نه وی. په څومره اسانی سره چی کولای شی خپل مطلب بیان کړی، او د خپلی موضوع لپاره دلایل راوړئ، تر څو موضوع ښه واضح شی او لوستونکی ستاسی د اصلی هدف د پیداکولو لپاره پر خپلو مغزو فشار رانه وړی، او یا دی ته اړ نه شی چی بیا بیا ئی ولولی.

۷ – د خپلی موضوع تسلسل، د خپلی لیکنی تسلسل او د خپلو خبرو تسلسل در څخه ګډوډ نه شی، کوښښ وکړئ، چی هر څه په ترتیب سره بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ – په لیکنه کی د کلماتو په لوبو پسی مه گرځئ. دی ته ساده ټکو کی لفاظی وائی او تاسو باید هڅه وکړئ چی له لفاظی‌څخه ځان وساتئ. موضوع د بیان په ډول یا الفاظو کی داسی مه رانغاړئ چی وغواړئ مقاله مو په اصطلاح ډیره نغاړلی راشی. نه په دغو مقالو کی غوڅه خبره غوره ده.

۹ – کله چی لیکنه مو بشپړه کړه، یو ځل بیا ئی په غور او دقت ولولئ. لازم سمون پکی راولئ. بیا ئی هم د لوستونکی په توگه په انتقادی نظر ولولئ او هر کله چی ډاډه شوی چی په لیکنه کی مو خپل هدف ته رسیدلای یاست او لوستونکو ته به هم خپل مطلب ورسولای شئ، نو بیا د خپریدو نیت وکړی.

علمی یا څېړنیزه مقاله:

علمی مقالی په خپله تخصصی لیکنی او څیړنی دی. دغه مقالی زیاتره په یوه علمی څانگه کی د متخصصو کسانو له خوا لیکل کېږی او پر څیړنیز اړخ ئی ټینگار کېږی.

د یو علمی او څیړنیزی مقالی لپاره لاندی ټکو ته پام وکړی:

۱ – د پر له پسی لوستلو (مطالعی) وروسته د یوی داسی موضوع انتخاب چی ستاسو په نظر نوی وی، که څیړنی پری شوی وی او نیمگړتیاوی لری او غواړی چی د موضوع په اړه نوی ټکی څرگند کړی، نو دغه موضوع د زیات لټون او مطالعی غوښتنه کوی.

۲ – ټول هغه کارونه چی د همدی موضوع په اړه ستاسو د مخه شویدی په دقت سره ولولئ او په لازمو برخو تری یادښتونه واخلی او له دغو یادښتونو په مقاله کی تری گټه واخلئ، یادښتونه په یوه جلا کاغذ کی لیکئ. پر پاس څنډه به د یادښت موضوع لیکئ. بیا به یادښت لیکئ او په پای کی به د کتاب نوم، لیکوال، د چاپ کال، وخت او د یادښت شمیره لیکئ. چی بیا به اخځلیکونو کی تری گټه اخیستل کېږی.

۳ – د یادښتونو له بشپړیدو وروسته د خپلی مقالی لپاره یو چوکاټ جوړ کړئ. د موضوع تسلسل ته لازم غور وکړی، او پر چوکاټ بیا نظر واچوی.

۴ – خپله لیکنه په پوره غور او دقت سره ولیکئ.

۵ – خپله لیکنه بیا بیا ولولئ، سمونه پکی وکړئ او هر کله چی پر خپله لیکنه ډاډه او باوری شوئ نو مقالی د خپریدو لپاره وسپارئ.

پوهاند عبدالحی حبیبی لیکوال او څېړونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالحی حبیبی په ۱۲۸۹هـ.ش. کال په کندهار ښارکی زیږیدلی دی. د کندهار په ښوونځیو کی ئی لومړنی زده کړی وکړی. بیا په کندهار کی د ((طلوع افغان)) جریدی مرستیال او ورپسی ددی جرندی د مسؤول چلوونکی په توګه وټاکل شو، لس کاله ئی دغه جریده وچلوله.

د کابل د ادبیاتو پوهنځی د تاسیس سره سم ئی نوموړی لومړنی رئیس وټاکل شو.

په ۱۳۲۷هـ.ش. کال کی د کندهار د خلکو لخوا د ولسی جرګی غړی شو. پوهاند له علمی، ادبی، او ملی خدمتونو وروسته په ۱۳۶۳هـ.ش. کال کی د ثور په شلمه نیټه په کابل کی له نړی سترګی پټی کړی او په ((شهدای صالحین)) کی خاورو ته وسپارل شو.

دلته ئی د ځینو کتابونو نومونه اخلو:

د پښتو ادبیاتو تاریخ((دوه ټوکه))، افغانستان بعد از اسلام، پښتانه شعراء(لومړی ټوک)، نومړکی مؤرخین، جنبش مشروطیت د افغانستان، د پښتو ادب په تاریخ کی قصیده. د افغانستان پیښلیک، تاریخ افغانستان او.....

اوستا:

اوستا د آریائی زړو ژبو له ډلی څخه ده چی اوس مړه شوی ده. اوس مړه شویده. دغه ژبه د (زند) په نوم هم یاده شویده. څرنګه چی د زردښتی دین، مذهبی کتاب اوستا نومیږی. او دا د نوموړی ژبی او دین په باب یوازینی راپاتی مستند کتاب دی. نو دا ژبه هم د اوستا په نوم یاده شوه. او له پښتو سره زیاته ورته او نږدی ده.

شراب یا الکول

د شرابو زیانونه په لاندی ډول دی:

۱ – د هاضمی په سیستم کی د سرطان مرضونه رامنځته کیږی.

۲ – د ینی یا ځیګر د سرطان سبب کیږی.

۳ – د خیټی (معدی) پړسوب رامنځته کوی.

۴ – د زړه ټکان زیاتوی او د زړه د حملو سبب کیږی.

۵ – اعصاب سخت کمزوری کوی او حافظه له منځه وړی.

۶ – د انسان عمر لنډوی.

۷ – بی اشتهائی رامنځته کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شعر په اړه څرګندونې

د شعر په اړه بیلابیلې نظرئې دي:

* شعر هغه کلام دی چې وزن او تخیل ولري.

- ✓ آزاد شعر هغه شعر دی چې قافیه پکې حتمي نه ده، وزن ئې په عمومي ډول د یو شعر په کلیت کې په پام کې نیول کېږي. او وزن ئې د د کومې ټاکلې بیلګې تابع نه دی. په آزاد شعر کې وزن د یو ډول طبیعي آهنګ او موسیقۍ تابع وي.
- ✓ سپین شعر بیا هغه شعر ته ویل کېږي چې قافیه ونه لري.

د شعر په تعریفونو کې په ځانګړي ډول دغه ټکي په پام کې نیول کېږي.

((تخیل، جذبات (یا احساسات) بنکلا، عواطف، خوند، مفکوره (په بله معنا د واقعیت انګازه او نور....))

((* شعر په وزن لرونکې ژبې سره د مفکورې او تخیل عاطفي ترکیب ته ویل کېږي.)

ادبي کره کتنه

ادبي کره کتنه د ادبي آثارو د هر اړخیزې ارزونې په معنا ده چې د دغو آثارو ښکلاوې، ارزښتونه او نیمګړتیاوې په نښه کوي. د ادبي کره کتنې له لارې لوستونکي پوهیږي چې کووم ادبي اثر عالي، ځلاند او پیاوړی، کوم منځنی او کوم یو کمزوری دی؟

د کره کتونکې دنده داده چې لوستونکې ته څرګنده کړي چې په دې یا هغه ادبي اثر کې مهم ارزښتونه، لوړې ښکلاوې او پیاوړتیاوې کومې کومې دي، یا ددغه اثر او هغه اثر کمزورتیاوې او نیمګړتیاوې کومې دي؟

او مهمه خبره داده چې کره کتونکې کولای شي خپل احساسات داسې مهار (قابو یا په خپله ولکه کې راوستل) کړي چې دیو ادبي اثر اساسي ارزښتونه تري پټ پاتې نه شي.

لاندې ټکو ته تم کېږو تر څو کره کتونکې دنده باندې پوهه شو.

۱ – د کره کتونکې اصلي موخه داده چې هر هغه څه چې لیکل شوي او موجود دي باید تحلیل او توصیف کړي،بیلابیل اړخونه ئې وڅیړي او د بیلابیلو برخو اړیکې ئې وارزوي.

۲ – ادبي کره کتونکې باید ددې ځنګ له ښکلا پوهنې، ټولنپوهنې او اروا‌پوهنې سره هم اړیکې له پامه ونه غورځوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – ادبی کره کتونکی د ادبی بهیر په وده او بشپړتیا کی پوره ونډه لری.

خیړونکو د ادبی کره کتنی لپاره لاندی دری شرطونه لازم ګڼلی دی.

۱ ذوق ۲- پراخ ادبی معلومات او اطلاعات ۳- تجربه او زیات تمرین

۱ – ادبی ذوق: د ادبی اثارو د پیاوړتیا او نیمګړتیاوو د څرګندولو غوره عامل دی. ذوق له دوو برخو جوړ دی، فطری استعداد او بل ادبی او هنری تربیت چی اکتسابی(زده کېدونکی) بڼه لری.

۲ – هغه څوک چی ښه ادبی ذوق ولری، که چېری د زیاتی مطالعی، لوستنی او څیړنی ستونزی پر ځان ومنی، کولای شی د ادبی اثارو غوره ارزونکی او کره کتونکی شی.

۳ – کره کتونکی ته لازمه ده چی د کره کتنی کار ته د یو عادی او سرسری کار په سترګه ونه ګوری، پرله پسی تجربی ترلاسه کړی، بیا بیا تمرین وکړی او وتوانیږی چی یو ښه کره کتونکی شی.

د ادبی کره کتنی ځینی ډولونه په لاندی ډول دی:

سنتی نقد، تاریخی نقد، فلسفی نقد، فورمولیستی (شکلی) نقد، ارواپوهنیز نقد، اجتماعی نقد او نور......

پرویز دانش

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library